

*Данканич Ганна Михайлівна,
викладач Ужгородського музичного коледжу
імені Д. Є. Задора, здобувач кафедри історії музики
Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка
my.arividerchi@gmail.com*

СВІТ СЦЕНІЧНИХ ОБРАЗІВ У ОПЕРНІЙ ТВОРЧОСТІ ГІЗЕЛИ ЦИПОЛИ

Метою статті є дослідження етапних подій мистецького становлення народної артистки України Гізели Циполи та окреслення особливостей інтерпретації оперних образів у творчості співачки. **Методологія** дослідження полягає у системному підході та історико-логічній інтерпретації фактів. Поєднано такі методи: конкретно-пошуковий – з метою системного аналізу зарубіжної й української історичної, музикознавчої та методичної літератури; хронологічний – для визначення основних етапів мистецького становлення Г. Циполи у контексті розвитку вітчизняного вокального мистецтва ХХ століття; логіко-синтетичний – з метою компаративного аналізу інформації використаних джерел та публікацій. **Наукова новизна:** 1) вперше у науковій літературі цілісно висвітлено мистецьку еволюцію Гізели Циполи; 2) з'ясовано місце творчої постаті співачки в контексті розвитку вітчизняного вокального мистецтва ХХ століття; 3) проаналізовано риси сценічної інтерпретації оперних образів у творчості артистки. **Висновки.** У статті досліджено життєвий і творчий шлях народної артистки України та СРСР Гізели Циполи; розрізнену, зібрану з різних публікацій інформацію вперше сконцентровано та цілісно висвітлено у хронологічному викладі.

Ключові слова: вокальне мистецтво, сценічна інтерпретація, оперні образи, виконавська майстерність.

Данканич Анна Михайлівна, преподаватель Ужгородского музыкального колледжа имени Д. Е. Задора, соискатель кафедры истории музыки Львовской национальной музыкальной академии имени Н. В. Лысенко

Мир сценических образов в оперном творчестве Гизелы Циполы

Целью статьи является исследование этапных событий творческого становления народной артистки Украины Гизелы Циполы и определение особенностей интерпретации оперных образов в творчестве певицы. **Методология** исследования заключается в системном подходе и историко-логической интерпретации фактов. Объединены следующие методы: конкретно-поисковый – с целью системного анализа зарубежной и украинской исторической, музыковедческой и методической литературы; хронологический – для определения основных этапов творческого становления Г. Циполы в контексте развития отечественного вокального искусства ХХ века; логико-синтетический – с целью компаративного анализа информации использованных источников и публикаций. **Научная новизна:** 1) впервые в научной литературе целостно освещена творческая эволюция Гизелы Циполы; 2) определено место творческой личности певицы в контексте развития отечественного вокального искусства ХХ века; 3) проанализированы особенности сценической интерпретации оперных образов в творчестве артистки. **Выводы.** В статье исследованы жизненный и творческий путь народной артистки Украины и СССР Гизелы Циполы; разрозненная, собранная из различных публикаций информация впервые сконцентрирована и целостно освещена в хронологическом изложении.

Ключевые слова: вокальное искусство, сценическая интерпретация, оперные образы, исполнительское мастерство.

Dankanych Hanna, lecturer of Uzhhorod College of Music named after D. Zador, PhD-candidate in Arts of the Department of History of Music, Lviv National Musical Academy named after Mykola Lysenko

The world of scenic images in Gizela Tsipola's opera creativity

Purpose of Research. The purposes of the article are to define the landmark events of creative formation of the People's actress of Ukraine Gizela Tsipola and to determinate the features of the interpretation of opera images in the singer's work. **Methodology.** The methodology of the article is based on systematic approach and a historical and logical interpretation of the facts. The following methods are combined: concrete search – for the purpose of the systematic analysis of foreign and Ukrainian historical, musicological and methodical literature; chronological – for definition of the main events G. Tsipola's creative formation in the context of the development of domestic vocal art of the XX century; logical and synthetic – for the purpose of comparative analysis of information from the used sources and publications. **Scientific novelty.** The scientific novelty is represented by the following provisions: 1) for the first time in the scientific literature, the creative evolution of Gizela Tsipola is completely highlighted; 2) the place of the singer's creative personality in the context of the development of domestic vocal art of the twentieth century is determined; 3) the features of scenic interpretation of opera images in the artist's work are analyzed. **Conclusions.** In article the life and the career of the People's actress of Ukraine and the USSR Gizela Tsipola are investigated; the scattered information, collected from various publications, is for the first time concentrated and completely highlighted in chronological statement.

Key words: vocal art, scenic interpretation, opera images, performing skills.

Актуальність теми дослідження. Виконавська майстерність видатних вокалістів усіх епох завжди перебуває у тісному взаємозв'язку з умінням створити, втілити та передати яскравий сценічний образ. Бездоганно виконана у вокальному плані, але непереконлива з погляду цілісного образу оперна партія не може вважатися повноцінним мистецьким здобутком. Саме тому поняття сценічної інтерпретації завжди залишатиметься незмінно актуальним. На думку дослідника Дж. Бібо, інтерпретацію в оперному мистецтві слід розуміти як спосіб виявлення (експлікації) розуміння, а також – представлення його для взаємодії з іншою можливістю розуміння, тобто протиставлення семантичних функцій словесного і музичного планів оперного тексту з метою виявлення їх концепційної взаємозалежності [3]. У вітчизняній дослідницькій літературі можна знайти чимало праць, присвячених аналізу творчого почерку найвидатніших представників світового вокального мистецтва (О. Бабій [1], В. Баранівський [2], А. Шило [15]). Грунтовне висвітлення у наукових працях одержала індивідуальна художня манера всесвітньовідомої української співачки С. Крушельницької (до окреслення її творчого стилю зокрема зверталися львівські науковці Л. Кияновська, С. Павлишин, М. Жишкович, О. Зелінський та ін.). Натомість, постать народної артистки України Гізели Циполи залишається недостатньо висвітленою у вітчизняному науковому просторі.

Мета дослідження – на основі концентрації розрізненої інформації дослідників творчого шляху співачки (В. Туркевича, Я. Іваницької, Н. Шмельової та ін.) окреслити етапні події у мистецькому формуванні артистки та проаналізувати особливості її сценічної інтерпретації оперних образів.

Виклад основного матеріалу. Блискуча епоха Національної опери України 70–80-х років ХХ століття (на той час – Київського державного академічного театру опери і балету УРСР імені Т.Г. Шевченка) увійшла до історії вокального виконавського мистецтва неповторним часом, коли сцену осяяло сузір'я таких майстрів, як Євгенія Мірошниченко та Анатолій Солов'яненко, Дмитро Гнатюк, Юрій Гуляєв і Галина Туфтіна, Єлизавета Чавдар, Василь Третяк і Ламарія Чконія, Анатолій Мокренко та інші уславлені митці.

Саме в той час на сцені театру з'явилася і Гізела Ципола – випускниця Ужгородського державного музичного училища імені Д. Є. Задора¹ та Харківського інституту мистецтв імені І. П. Котляревського. І вже першими виставами у Києві вона заявила про свою творчу перспективу [12].

Гізела Альбертівна Ципола – видатна українська співачка, одна з кращих оперних виконавиць ХХ століття, володарка лірико-драматичного сопрано (*soprano spinto*). За свою майже двадцятип'ятирічну творчу кар'єру Г. Ципола виконала сорок шість оперних партій. Галерея образів, створених співачкою, вражає багатогранністю. Вони такі різні, такі несхожі у вокальному, психологічному та історичному планах: Оксана із «Запорожця за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, Манон з однойменної опери Ж. Массне, Евридіка з «Орфея та Евридіки» К. Глюка, Недда з опери «Паяци» Р. Леонкавалло та Сантуцца із «Сільської честі» П. Масканьї, Етері з опери З. Паліашвілі «Абессалом і Етері» (за цю роль співачка була удостоєна Державної премії Грузинської РСР імені З. Паліашвілі), Дездемона з «Отелло», Амелія з «Бал-маскараду», Леонора в «Трубадурі» Дж. Верді, Маргарита у «Фаусті» Ш. Гуно, Тетяна в «Євгенії Онєгіні» та Ліза в «Піковій дамі» П. Чайковського, Катерина Ізмайлова в однойменній опері Д. Шостаковича. Як зазначає дослідник творчості співачки В. Туркевич, кожна з вищезазначених партій Г. Ципола відтінила власним відчуттям, глибоким розумінням і проникненням в образ своїх героїнь; виконані нею партії Чіо-Чіо-сан, Тоски, Мімі підкоряли не тільки красою й чарівністю голосу, але й тим, що ці образи, як і багато інших, Гізела Ципола відчувала серцем [12].

Здобуті співачкою високі звання протягом творчої діяльності: народна артистка України (1976 р.), народна артистка СРСР (1988 р.), лауреат Державної премії Грузинської РСР ім. Захарія Паліашвілі (1973 р.), лауреат Всесоюзного конкурсу камерних виконавців (1967 р.), лауреат Міжнародного конкурсу ім. М. І. Глінки (1968 р.). Вона є володаркою офіційного титулу «Краща Батерфляй світу», «Золотого кімоно» та бронзового, срібного і золотого кубків конкурсу «Мадам Батерфляй» (Токіо, 1976 р.) [13, 486-487]. Як провідна оперна співачка Радянського Союзу, Г. Ципола гастролювала у кращих світових театрах (Японія, Італія, Франція, Німеччина, Іспанія, Швейцарія, Канада, Фінляндія, Угорщина, Чехословаччина, Польща, Болгарія тощо). Виконавська майстерність співачки займає чільне місце у контексті кращих досягнень світового вокального мистецтва. Саме такого бачення притримується доктор мистецтвознавства, професор, народний артист України Рожок В. І. Зокрема, у одній із своїх статей, присвяченій інтерпретації опери «Катерина Ізмайлова» на сцені Київського державного академічного театру опери і балету, він дає високу оцінку виконавській майстерності Гізели Циполи і навіть звертається до цитат із зарубіжних видань², які виразно підтверджують його думку [10, 12].

Перед тим, як розглянути інтерпретаційні версії найяскравіших оперних образів, здійснених Г. Циполою, звернемося до особистісно-творчої індивідуальності цієї видатної співачки та визначальних фактів її біографії.

Гізела Ципола народилася 27 вересня 1944 року у селі Гать Березівського району на Закарпатті. Навчаючись у музично-педагогічному училищі по класу хорового диригування та баяну, вона вже тоді приголомшувала журі на оглядах самодіяльності – співала найскладніші арії в межах двох октав, з легкістю долаючи фермати на звуці «до» третьої октави. 1961-1963 – роки навчання в Ужгородському державному музичному училищі імені Д. Є. Задора на вокальному відділі, у класі Андрія Задора. В інтерв'ю, яке було проведено автором статті у вересні 2011 року, Гізела Ципола характеризує А. Задора як досвідченого викладача-вокаліста і доброго психолога. За словами співачки, він виховував у своїх студентів працелюбність, почуття відповідальності, міцну волю та сценічну витримку [7]. Кращі європейські традиції викладання вокалу, успадковані А. Задором ще під час навчання в Угорській королівській академії імені Ф. Ліста в Будапешті, знайшли безпосереднє практичне втілення у його педагогічній діяльності. Вокально-методичні погляди викладача були опубліковані у мистецтвознавчому журналі «Parlando» [17]; вихованці педагога мали чудову можливість перейняти у нього всі вокальні вміння і навички, необхідні для професійного зростання.

У виборі репертуару для Гізели Циполи не було обмежень. У класі Андрія Євгеновича Гізела Ципола вперше познайомилася з оперою Дж. Пучіні «Чіо-Чіо-сан», і саме тоді вона досконало вивчила майже всі сольні місця цієї партії – партії, яка у майбутньому принесла їй світову славу. Співачка зізнавалася, що перед конкурсом у Японії їй потрібно було довчити всього кілька речитативних фрагментів з опери [7]. Увесь нотний матеріал був відпрацьований нею раніше (саме під керівництвом А. Задора).

1963-1969 роки – період навчання на вокальному факультеті Харківського державного інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського (клас професора Тамари Яківни Веске). У студентські роки Гізела Ципола була неодноразовим лауреатом престижних вокальних конкурсів. Зокрема, на четвертому курсі інституту вона здобула першу премію на Всесоюзному конкурсі камерних виконавців, на п'ятому – першу премію на Всесоюзному конкурсі імені М. Глінки. Після закінчення навчання молода співачка отримала запрошення від трьох театрів Радянського Союзу – Большого театру в Москві, Кіровського театру в Ленінграді (теперішній Маріїнський), та Київського оперного театру (нині – Національна опера України). Гізела Ципола обрала Київ. Її голос, діапазон якого сягав майже трьох октав, зачаровував своїм надзвичайно виразним, неповторним тембром і гнучкістю. Уже в перший сезон роботи в театрі Г. Ципола підготувала чотири провідні партії, які з великим успіхом виконувала. У 1977 році Гізела Альбертівна вийшла заміж за Степана Турчака – видатного українського диригента, народного артиста СРСР. Результатом їхнього творчого тандему стала низка яскравих та напрочуд переконливих оперних образів, створених у процесі мистецької співпраці [12]. Зокрема, мова йде про партії Катерини Ізмайлової з однойменної опери Д. Шостаковича, Інгігерди з опери Г. Майбороди «Ярослав Мудрий», Лізи з опери П. Чайковського «Пікова дама», Етері з опери «Абессалом і Етері» З. Паліашвілі та ін.

Знаковою у творчій біографії співачки стала партія Чіо-Чіо-сан. Саме ця роль допомогла їй здобути перемогу на Міжнародному конкурсі «Мадам Батерфляй» в Японії (цей конкурс є одним із найпрестижніших у світовому вокальному просторі). Із двадцяти співачок журі одноголосно визнало Гізелу Циполу найкращою Чіо-Чіо-сан. З Японії вона привезла три премії: найкращої виконавиці головної партії, приз Тамакі Міури (прем'єр-міністра країни), та приз президента однієї із найбільших телерадіокорпорацій «An Age Key». Відомий музичний діяч Японії і член журі конкурсу Кейсукі Сімогава відзначав: «Гізелу Циполу помітно вирізняла з учасників конкурсу блискуча вокальна техніка й майстерність, вільне володіння всіма регістрами голосу, м'якість і краса звуку. Вона виділялася також умінням триматися на сцені, яскравою артистичністю й привабливістю...» [12].

У одному із своїх інтерв'ю для газети «День» Гізела Ципола висловилася так: «Я взагалі вважаю себе веристською співачкою. Тому й Пучіні люблю більше за усіх. Вважаю його досі найсучаснішим композитором, оскільки він майстерно застосовував дисонанси, не втрачаючи при цьому краси мелодичної лінії, а навпаки, зберігаючи гостроту почуттів та переживань. Це досі не вдається нікому» [6]. Незважаючи на всю складність оперних партій Дж. Пучіні, Ципола завжди співала їх із насолодою – і Тоску, і Мімі з «Богеми», і уривки з «Джанні Скіккі» та «Сестри Анжеліки». Особливо близьким співачці був образ Мімі з опери «Богема». Вона не раз стверджувала, що не зустрічала у світовій класиці більш глибокого і яскравого образу [16].

Працюючи в театрі, Ципола часто брала участь у підготовці низки прем'єр, що чудово відповідали її голосу і творчим можливостям. Сценічні образи Тоски, Сантуцци, Недди, Мімі, Єлизавети, Милани стали для неї рідними. За її участі на фірмі «Мелодія» було здійснено записи двох етапних для театру вистав: «Ярослав Мудрий» Г. Майбороди та «Катерина Ізмайлова» Д. Шостаковича. А в 1983 році на екрани вийшла художня стрічка «Повернення Батерфляй» режисера Олега Фіалка про видатну співачку Соломію Крушельницьку (кіностудія О. Довженка) [12]. На думку В. Туркевича, успіх цього фільму був забезпечений не тільки завдяки виконавиці головної ролі

Олені Сафоновій, але й завдяки співачці, що незримо була присутньою у багатьох кадрах – Гізели Циполі (саме вона озвучувала оперні арії з багатьох партій). Співачка не випадково згодилася на участь у цій стрічці. Як для Соломії Крушельницької, так і для Гізели Циполи музика Дж. Пучіні стала домінантною в творчому житті. Обидві співачки, творче життя яких проходило за різних життєвих і навіть соціальних обставин, саме в операх Дж. Пучіні досягнули вершинних творчих здобутків [12]. Серед інших робіт Циполи у сфері кінематографу слід назвати вокальні партії в екранізаціях опер «Борис Годунов» М. Мусоргського (Ксенія) та «Фауст» Ш. Гуно (Маргарита).

У одному з інтерв'ю дослідниці Н. Шмельової описано цікавий і досить переконливий випадок, що був пов'язаний із невеликою партією Емми з опери «Хованщина» М. Мусоргського. Виставу представляли в Німці. Головні партії виконували Ірина Архипова, Анатолій Кочерга, Владислав П'явко; диригував Стефан Турчак. Вистава отримала багато схвальних відгуків, серед яких була рецензія такого змісту: «Всі співали чудово, але вразила Емма» [16]. Майстерність Циполи як співачки і актриси була настільки високою, що вона змогла навіть у такій маленькій партії розкрити всю трагедію цієї героїні.

Гізела Ципола віртуозно володіла виконавським інструментарієм для створення яскравого сценічного образу, передаючи найтонші нюанси характеру не лише неповторно красивим голосом, а й виразною, психологічно наповненою грою. В одній із статей дослідниці творчого шляху співачки Я. Іваницька у піднесеній формі запитує: «Хто зараз із такою правдивістю зможе розкрити у вокальному та виконавському планах неоднозначний і досить суперечливий образ Катерини Ізмайлової з опери Д. Шостаковича, як це зробила Гізела Ципола?» [6]. Незабутня вистава 27 лютого 1978 р., в якій вона дебютувала в цій партії, залишилася в пам'яті багатьох людей. Кияни бачили багато виконавиць Катерини Ізмайлової, але Гізела Ципола вразила органічною єдністю вокальної та сценічної драматургії. Співачка «вжилася» в образ, наповнила його непідробними почуттями, передаючи своїм винятково красивим і гнучким голосом найтонші нюанси характеру головної героїні [6]. Таке явище мистецтвознавці називають творчим катарсисом, коли актор не перевтілюється, а насправду стає героєм вистави.

Після тріумфального виступу у 1982 році на престижному Міжнародному оперному фестивалі у Вісбадені (Німеччина) в партії Катерини Ізмайлової про співачку писали: «Примадонною вечора була Гізела Ципола. Мова йде про невідане у нас сопрано з високодраматичною та навіть вибуховою силою, величезного діапазону, з потаємними мецо-ефектами... Шкода, що помер композитор, інакше він вперше почув би по-справжньому проспівану Катерину...» [9].

Смерть Степана Турчака 23 жовтня 1988 року стала великим особистим горем Гізели Циполи. Розпочався досить важкий період у творчому житті співачки, який був пов'язаний насамперед із її психологічним станом [8]. Кілька проспіваних після смерті чоловіка вистав не принесли їй творчого задоволення. Не порадувало навіть присвоєння вже давно заслуженого звання народної артистки СРСР. Співачка усвідомила, що зі смертю С. Турчака відійшла ціла епоха. Після завершення оперної кар'єри співачка ще кілька років виступала з прекрасними камерними концертами [12]. Але це було вже за кордоном, здебільшого в Угорщині, де продовжували цінувати свою землячку – Гізелу Циполу, угорку, яка уславила українську оперну сцену.

Висновки. У статті висвітлено шлях мистецького становлення народної артистки України та СРСР Гізели Циполи та окреслено світ оперних образів у творчості співачки. До значного мистецького успіху Г. Циполи сприяли досконале відчуття різноманітних стильових особливостей вокального мистецтва, непересічні природні дані, цілеспрямованість у досягненні мети, глибоке розуміння кожного оперного образу. Крайні сторінки історії Київського театру опери і балету кінця ХХ століття пов'язані саме з її іменем. Виконавську майстерність Г. Циполи можна вважати гідним зразком для наслідування майбутніми поколіннями співаків. Творчі здобутки співачки є великим надбанням українського та світового вокального мистецтва.

Примітки

¹ У 2017 році назву закладу було змінено на "Ужгородський музичний коледж імені Д. Є. Задора".

² Wiesbaden Tagblatt. – 1982. – 3 mai.

Література

1. Бабій О. «Фіделіо» Л. ван Бетховена та «Летючий Голландець» Р. Вагнера в інтерпретаційній версії В. Шредер-Девріент» / Оксана Бабій // Збірник наукових праць Харківської державної академії дизайну і мистецтв «Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті». – Вип. 2. – Х., 2013. – С. 7-12.
2. Баранівський В. Філософсько-світоглядні особливості творчості Б. Гмирі / Василь Баранівський // Електронне наукове фахове видання «Українознавство». – Режим доступу [<http://archive.nndiivi.org.ua/fulltext.html?id=352>].

3. Бібо Дж. Словесно-літературні основи оперної поетики доби романтизму / Дж. Бібо // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за фахом 17.00.03 "Музичне мистецтво". – Одеська державна музична академія імені А. В. Нежданової. – Одеса, 2011.
4. Говорухина Н. К 95-летию Тамары Яковлевны Веске / Н. Говорухина // Часопис Харківського державного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського «Акценти». – Х., 2009. – С. 6-7.
5. Жлуктенко В. Гізела Ципола: «Я не чекатиму кращої влади, щоб знову співати» / інтерв'ю В. Жлуктенко // День. – 1998. – №203. – 23 жовтня.
6. Іваницька Я. Гізела Ципола: «Я ніколи не співала примітивну музику» / інтерв'ю Я. Іваницької // День. – 2009. – 28 вересня.
7. Інтерв'ю Г. Данканич із народною артисткою СРСР та України Гізелою Циполою (с. Гать Березівського р-ну на Закарпатті, вересень 2011 року).
8. Кочіш М. У театрі Гізелу Циполу морально знищували / інтерв'ю М. Кочіш // Газета по-українськи. – 2007. – 25 жовтня.
9. Левінскі В. С. Вражаюча зустріч з Шостаковичем. / В. С. фон Левінскі // Wiesbaden Tagblatt. – 1982. – 29 квітня.
10. Рожок В. І. Диригентська інтерпретація опери «Катерина Ізмайлова» на київській сцені / В. І. Рожок // Часопис НМАУ імені П. І. Чайковського. – №3 (4), 2009. – С. 12.
11. Сімеонов К. Співає Г. Ципола / К. Сімеонов // К.: Музика, 1985. – №5. – С. 6.
12. Туркевич В. Зірка на ім'я Гізела Ципола / В. Туркевич // День. – 2009. – №45. – 18 березня.
13. Ципола Гізела Альбертівна // Жінки України: біограф. енциклоп. слов. / Голов. ред. М. А. Орлик. – К.: Фенікс, 2001. – С. 486-487.
14. Ципола Гізела Альбертівна // Мистецтво України: біограф. довід. – К.: Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1997. – С. 624-625.
15. Шило А. Жіночі образи в оперних партіях Лариси Руденко: особливості інтерпретації / Анастасія Шило // Збірник наукових праць магістрантів спеціальностей «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Дизайн» Інституту мистецтв Київського університету імені Б. Грінченка. – К., 2017.
16. Шмелёва Н. И жизнь, и слезы, и любовь... / интервью Н. Шмелёвой // Бульвар Гордона. – 2005. – № 31. – 22 ноября.
17. Zádor E. Módszertani elveim az énektanításban / Endre Zádor // Parlando. – 1988 – 7 szám. – júl-aug.

References

1. Babiy, O. (2013). «Fidelio» by L. van Beethoven and «The Flying Dutchman» by R. Wagner in the Interpretative Version of V. Schroeder-Devrient. Kharkiv: Tradictii ta innovacii u vyschii architecturno-khudozhnyi osviti, 2, 7–12 [in Ukrainian].
2. Baranivsky, V. (n.d.). Philosophic-Ideological Peculiarities of B. Hmyria's Creativity. Electronic scientific specialized publication "Ukrainoznavstvo". Retrieved from <http://archive.ndiuv.org.ua/fulltext.html?id=352> [in Ukrainian].
3. Bibo, J. (2011). The Verbal-Literary Foundations of Opera Poetics of the Age of Romanticism. Candidate's thesis. Odessa: Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music [in Ukrainian].
4. Govorukhina, N. (2009). To the 95th Anniversary of Tamara Yakovlevna Veske. Kharkiv: Akcents [in Russian].
5. Zhluktenko, V. (1998). Gizela Tsipola: «I Will Not Expect Better Authority to Sing Again». Kyiv: Den' [in Ukrainian].
6. Ivanitska, Ya. (2009). Gizela Tsipola: «I Have Never Sung Primitive Music». Kyiv: Den' [in Ukrainian].
7. Interview of H. Dankanych with the People's Artist of the USSR and Ukraine Gizela Tsipola. (2011). Village Gaty of Berehove district, Transcarpathia [in Ukrainian].
8. Kochish, M. (2007, October, 25). In the Theatre Gisela Tsipola Was Morally Destroyed. Gazeta po Ukrainy [in Ukrainian].
9. Lewinsky, V. (1982). A Spectacular Meeting with Shostakovich. Wiesbadener Tagblatt [in German].
10. Rozhok, V. (2009). Conductor's Interpretation of the Opera «Katerina Izmailova» on the Kyiv stage. Naukovyi journal NMAU P. I. Tchaikovsky, 3 [in Ukrainian].
11. Simeonov, K. (1985). G. Tsipola is Singing. Kyiv: Muzyka [in Ukrainian].
12. Turkevych, V. (2009). Star With the Name of Gizela Tsipola. Kyiv: Den' [in Ukrainian].
13. Orlyk, M. A. (Eds.). (2001). Tsipola Gizela Albertivna. Women of Ukraine: biographer. encyclopedia directory. Kyiv: Phenix [in Ukrainian].
14. Tsipola Gizela Albertivna. The Art of Ukraine: Biographer. Reference Book. (1997). Kyiv: Ukr. encyclopedia imeni M. P. Bazhana [in Ukrainian].
15. Shilo, A. (2017). Female Images in Opera Parties of Larysa Rudenko: Features of Interpretation. Collection of Scientific Works of Masters of Specialties «Musical art», «Fine art», «Design» of the Institute of Arts of Borys Grinchenko Kyiv University. Kyiv [in Ukrainian].
16. Shmelyova, N. (2005). And Life and Tears and Love. Boulevard Gordona, 31 [in Russian].
17. Zádor, E. (1988). Módszertani elveim az énektanításban. Parlando [in Hungarian].